նում բաւական ժողովուրդ կար։ Այսօր ուրբաթ օր, 23-ին հոկտեմբերի կը կայանայ նոյն թատրօնում պ. Երիցեանի երկրորդ դասախօսութիւնը։ իսկ նրա երրորդ և չորրորդ դասախօսութիւնները լինելու են 28-ին և 30-ին այս ամսի։ Սկիզբը $7^1/_2$ ժամին երեկոյեան։

—

Գ. Երիցեանի դասախօսութիւնների տոմսակները միասին և առանձին, կարելի է ստանալ պ. Ծատուրեանի խանութում և Արծրունու թատրօնի կասսայում։ Գներն են 1 րուբլից սկսած մինչև 15 կոպէկ։

—

Լսում ենք որ ռուսաց «Кавказъ» լրագիրը մի այլ խմբագրին երեք տարի ժամանակով տալու համար կազմված է Գլխաւոր Վարչութեան մէջ մի յանձնաժողով, որ արդէն մշակել է լրագրի պրօգրամի ծրագիրը։ Լսում ենք որ այդ պաշտօնական թերթի խմբագրի պաշտօնը յանձն առնելու համար չորս կանդիդատներ կան, որոնցից երկուսը ռուսներ են, մի հայ և մի վրացի։

—

ԱԽԱԼՔԱԼԱՔԻՑ մեզ գրում են։ «Քաղաքիս փողոցները անմաքուր են պահվում։ Չը նայելով որ քաղաքային գումարից 400 րուբլ տարեկան յատկացրած է քաղաքի մաքրութեան համար, այնու ամենայնիւ Ախալքալաքը մնում է նոյն անմաքրութեան մէջ և յայտնի չէ թէ ինչ բանի վրա է գործ դրվում վերև յիշված գումարը։ Լաւ կը լինէր որ քաղաքային բժիշկը ուշադրութիւն դարձնէր այդ անմաքրութեան վրա առողջապահական տեսակէտից»։

—

Մեզ գրում են Ախալքալաքի գաւառից։ «Վարևանի հասարակութեան մէջ կան միայն երկու վրացախօս հայ-կաթօլիկ գիւղեր, Խիզապաւրա և Վարկավ։ Իսկ մնացած գիւղերում բնակվում են հայ-լուսաւորչականներ և հայախօս հայ-կաթօլիկներ։ Հասարակութիւնը որոշում է երկու գիւղական ուսումնարան բանալ։ Եւ ահա բացվում են ուսումնարաններ մին Խիզապաւրա, իսկ միւսը Ալաստան հայախօս գիւղում։ Բայց յայտնի չէ թէ ում շնորհով երկու դպրոցներին էլ ուղարկում են երկու վրացի ուսուցիչներին. 700 րուբլ ռոճիկով և ահա հայերի և հայ-կաթօլիկների զաւակները 20—30 վերստ պէտք է ճանապարհորդեն որպէս զի իրանց համար անծանօթ, վրաց լեզուով դասատուութիւն լսեն։ Լուր կայ որ հասարակութիւնը մտադիր է վճիռ կայացնել, տեղական բարձրագոյն իշխանութեանը խնդրելու, որ դարձեալ բացվեն երկու ուսումնարաններ հայ ազգաբնակութեան համար»։

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՆԱՄԱԿ ԹԻՒՐՔԻԱՅԻՑ

—

Կ. Պօլիս, 8 հոկտեմբերի

Միացեալ ընկերութեան վերջին մի քանի ամիսներու մէջ ստացած փոփոխութեանց մասին չը փութացինք տեղեկութիւն հաղորդել պատուական Մշակին, զի դեռ այս փոփոխութիւնք վերջնական ձև մ՚առած չէին։ Այժմ որ այդ ձևն ստացան, կուգանք հարկ եղած բացատրութիւնքը տալ մեր ռուսահայ եղբարց, որպէս զի չը խաբուին Մեղու Հայաստանիի մէջ հրատարակուած Սօսիէն, Քննիչ և ուրիշ ստորագրութեամբ պօլսական թղթակցութիւններէ, որոնց հեղինակաց ինչ ոգւոյ ծառայելն քիչ մը ետքը պիտի տեսնենք։

Այն վարչութիւնը, որոյ գլուխն էր պ. Թորոսեան անուն երուսաղէմացի էֆէնտի մը, իւր ապիկարութեամբ, աննշանութեամբ և շահախնդրութեամբ զզուանք ազդած էր ամենուն, բացի ազգականներէ և գործիքներէ։ Ընկերութեան երեսփոխանք ընտրութեան օրէն ի վեր կը քննադատէին և կը դատապարտէին զայն ամեն նիստի մէջ, այլ զօրաւոր մղում մը պէտք էր զայն տապալելու համար։ Այս մղումը եկաւ Ռուսաստանէն, երբ Մշակի աշխատակից պ. Գ. Նիկողոսեան արիասիրտ երիտասարդը Կ. Պօլիս եկաւ և յանուն Մշակի և ռուսահայոց խօսելով, որոնց նուէրները վայելած են մինչ Արարատեան, Դպրոցասիրաց և Կիլիկեան ընկերութիւնք և ասոնց յաջորդ Միացեալ ընկերութիւնն, պահանջեց որ ընկերութեան սանձը կարող ձեռքերու յանձնուի։ Թորոսեան, Շիշմանեան, Վասիլեան և իրենց կուսակիցք շատ մեքենայութիւններ ըրին իրենց պաշտօնը պահպանելու համար, այլ հարուածը զօրաւոր էր, և պարսաւանաց և անվստահութեան քուէ առաջարկուելով և ամբաստանագիր կարգացուելով իրենց դէմ կեդրոնական ժողովոյ մէջ, պաշտօնանկ եղան։ Այս թուականէն ի վեր սաստիկ ոխ պահած են զիրենք տապալողներուն դէմ, այսինքն Մշակի, պ. Նիկողոսեանի, պ. Փեշտիմալճեանի, պ. Ջերազի և այլոց դէմ, և ամեն առթիւ կը ջանան իրենց անձնական վրէժը լուծել ամենախարդախ միջոցներով։ Ցաւալի է որ Ռուսաստանի մէջ Մեղուն գործիք կը լինի իրենց այս ոխակալութեան և իւր էջերը կը բանայ խիստ յարգելի անձերը նախատող և զրպարտող թղթակցութեանց, որոնց թելադիր եղած են լոկ անձնական կիրք և անձնական շահ։

Այս պարտեալ Տնօրէն ժողովը այսօր առիթ գտած է իւր յաղթականաց դէմ աղաղակել, Վանայ վարժապետանոցին փակումը իրեն զէնք ընելով։ Ժողովուրդը, խնդրին պարագաները չը գիտնալով, կրնայ մոլորիլ և կարծել թէ արդի Տնօրէն ժողովը վնասակար գործ մը կատարած է դպրոց մը փակելով։ Ուստի խնդիրը լուսաբանելու համար պէտք է որ մանրամասնութեանց մէջ մտնենք։

Մշակի խմբագրական յօդուածները, պ. Նիկողոսեանի, պ. Փեշտիմալճեանի և պ. Ջերազի համոզումները կը պահանջէին որ Միացեալ ընկերութեանց ուղղութիւնը բարեփոխուի և աւելի օգտակար լինի ազգի անմիջական պիտոյից։ Ուստի կը քարոզէին անդադար բարձրագոյն կրթութեան տեղ Նախակրթութիւն ծաւալել Հայաստանի մէջ և դպրոցներու ուսանելեաց կարգը դասել արհեստական զարգացման ճիւղն ալ։ Երբ անցեալ Տնօրէն ժողովը կործանեցաւ և պ. Փեշտիմալճեան ընտրուեցաւ ատենապետ, սա վիրաբուժի յատուկ ազդուութեամբ իսկոյն առաջարկեց Միացեալ ընկերութեան երեսփոխաններուն որ իրենց ուղղութիւնը փոխելով Նախակրթական և արհեստական ուղղութիւն ընդունեն. երեսփոխանք պատրաստուած չէին այս նոր գաղափարաց և մերժեցին, որով պ. Փեշտիմալճեան հրաժարեցաւ։

Այս անգամ ատենապետ ընտրուելով պ. Մինաս Ջերազ, որոշեց անզգալի կերպով և դիւանագիտութեամբ հասնել ցանկացած նպատակին։ Ուստի, հինգ ամիս իւր պաշտօնը շարունակելէ և ընկերաց միտքը պատրաստելէ յետոյ, կեդրոնական ժողովին առաջարկեց Նախակրթութիւն ընդունիլ, և այս առաջարկը երեք նիստերու մէջ վիճաբանելէ յետոյ վերջապէս ընդունուեցաւ 5 քուէի դէմ 23 քուէով։

Այս ջերմ վիճաբանութեանց մէջ էր որ պ. Ջերազ ստիպուեցաւ երևան հանել պաշտօնապէս այն հաշուական և դրամական զեղծումներ, զորս գործած էին Շիշմանեան, Վասիլեան և ընկերք, զեղծումներ որոնց դէմ արդէն ազդուապէս բողոքած էր պ. Նիկողոսեան և Նախորդ վարչութեան անդամք աներեսաբար յարձակած էին իւր յայտնած ճշմարտութեանց դէմ։ Պ. Ջերազ չէր ուզած ի սկզբան ամեն բան խօսել և յայտնութիւններ անել, կարծելով թէ վատ տպաւորութիւն պիտի անէ ընթերցողաց վրայ և ընկերութեան վարկին վնաս է. բայց երբ Սօսիէնի դաշնակիցներն սկսան բղաւել, պարտաւորուեցաւ յայտնել թէ տարեկան 6,000 ղրուշ իրենց անձնականին յատկացուցած էին Շիշմանեան և ընկերք և 2,000 ղրուշ ալ յիմար ծախքերու յատկացուցած, որով արդի վարչութիւնը առաջին օրէն 8,000 ղրուշի խնայողութիւն մը կրցած է ընել, իսկ վերջերը յաջողեցաւ վարժապետանոցի փակմամբը 700 ոսկի խնայել, կեդրոնական ահագին ծախքը կիսել և տեսչութեանց և վարժարանաց մէջ կարևոր խնայողութիւններ ի գլուխ հանել։

Այս յայտնութիւններէն զատ, պ. Ջերազ ստիպուեցաւ յայտնել թէ պարոնները քննադատելի հաշիւներ տուած էին և թէ անոնք «մեր հաշիւները պատրաստ են» ըսելէ վեց ամիս յետոյ միայն կրցած էին յանձնել իրենց հաշուետոմարները, որք անկանոն, պակասաւոր, այրուած, սրբուած և անմաքուր վիճակի մէջ էին հակառակ օրինաց և ուղղութեան, ինչպէս որ հեղինակներն իսկ զգալով՝ ետ առին այդ տոմարները և այսօր մաքուրը դնելու զբաղած են։

Մինչդեռ իրենց հաշիւները պատրաստ չէին, իրենք անամօթաբար կը հրատարակէին լրագրաց մէջ թէ պ. Նիկողոսեան կը սխալէր իրենց հաշիւներուն բացակայութիւնը դատապարտելով, վասն զի իրենց հաշուէկշիռը արդէն ներկայացուցած են եղեր, և այլն։ Ահա այսպիսի սըտախօսութիւններով կը խաբէին ազգը Կ. Պօլսոյ մէջ անգամ, ուր իրենց գործերը ծանօթ են ամենուն, և այսօր կը ջանան խաբել ռուսահայերը, վասն զի Տփխիսի մէջ ոչ ոք տեղեակ է իրենց մանրամասն արարքներուն և մեքենայութեանց։

Վերջերս կեդրոնական ժողովը հինգ անձերէ բաղկացեալ յանձնաժողով մ՚ընտրեց այդ հաշիւները քննելու համար։ Երեսփոխանք զարմացան տեսնելով որ Սօսիէնի կուսակիցները կառաջարկէին որ հինգն ալ իրենցմէ առնուի, որպէս զի ներողամտութեամբ քննեն հաշիւները։ Ահա վատութեան ապացոյց մ՚ալ։ Եւ այսօր, խորամանկ հակառակորդի մը շնորհիւ, այդ քննիչները մեծաւ մասամբ Սօսիէնի բարեկամներէն կազմուած են, և անշուշտ բծախնդրութիւն չը պիտի ընեն....

Այս զեղծմանց մի մասը հրատարակուած է արդէն Մասիսի մէջ, «Ո՞վ է խեղաթիւրողն» վերնագրով չորս յօդուածի մէջ, հեղինակը մի առ մի երևան հանած է պ. Շիշմանեանի և ընկերաց ծանր խեղաթիւրումներն ու խարդախութիւնքը վարժապետանոցի խնդրոյն մէջ։

Այս խնդիրը բաւական ծանօթ է ռուսահայոց, վասն զի «Մշակ» և «Մեղու» արտատպեցին արդէն ներկայ վարչութեան տեղեկագիրը, որ կը պատմէ վարժապետանոցի թերութիւնքը։ Ընկերք, երբ պաշտօնանկ եղան, շնորհիւ իրենց շռայլ վարչութեան՝ 400 ոսկի պարտք թողած էին այն գանձուն մէջ ուր 4,000 ոսկի պատրաստ գտած էին, և իրենց յաջորդները ի հարկէ ստիպեալ խնայողութիւն պիտի ընէին, ընկերութիւնը կործանումէ ազատելու համար. ուստի բնական էր որ այդ մեծածախ վարժապետանոցը զոհ իյնար։ Ասկէ զատ, վարժապետանոցին մէջ իբր թէ բարձրագոյն գիտութիւններ կաւանդուէին այնպիսի աշակերտներու, որոնք մեծաւ մասամբ հարուստ կամ կարող ծնողաց զաւակ էին։ Իրենց հայրերը սովին ատեն ծանր գիներով ցորեն ծախած էին աղքատ Վանեցւոց, և այնպէս ահագին գումարներ կորզած։ Երբ այս անգութ հարուստները, որք Փեթրոպուրկի վաշխառուին հայրենակիցներն են, իրենց զաւակաց կը յատկացնէին փոքրիկ գիմնազիոններու հաւաքած կոպէկները Թիֆլիսի հոգեհանգիստներու մէջ, անդին Քուրդաստանի մէջ հազարաւոր հայեր քրդացած կը կորչէին, և Միացեալ ընկերութիւնը փող չէր ունենար որ երբեք դպրոց բանալ այդ կորած, օտարացած և աղքատ հայ գիւղացիներու մէջ, և կը շարունակէր սատակ վատնել Վանայ մէջ, ուր արդէն 10-ի չափ ծըխական դպրոցներ կային և ուր ժողովուրդին 90%-ը կարդալ գրել գիտէ։ Ահա այս անհրաժեշտ պէտքին առջև Տնօրէն ժողովը պարտաւորուեցաւ կարօտին հացը յափշտակել հարուստի կոկորդէն։

Այս կարգադրութիւնը Սօսիէնի կուսակիցներու գործին չէր գար, վասն զի կը յայտնէր թէ իրենք տարիներով կատարած էին այդ անիրաւութիւնը և աղքատաց ձրի կրթութեան համար հաւաքված լուման հարուստներու ամբարտաւանութեանը գործածած էին։ Այս է պատճառ իրենց ընդդիմութեան, մինչդեռ Տաճկաստանի բոլոր ողջամիտ և արդարասէր հայերը, Ներսէս պատրիարքէն սկսած, կը հաւանին պ. Ջերազի առաջարկին և կը դատապարտեն պ. Շիշմանեանի և ընկերաց անմտութիւնքը։

Այսպէս ուրեմն Միացեալ ընկերութիւնը ընդունեցաւ նախնական կրթութիւն տարածելու պռօգրամը, փակելով Վանայ մէջ ունեցած միակ բարձրագոյն կրթարանը, թէև անուամբ բարձրագոյն քան իրօք։ Միացեալ ընկերութիւնը կուզէ այսօր կարդալ, գրել և հաշուել սովրեցնել մի քանի հազար հայ գիւղացիներու, փոխանակ քառասուն հարուստ քաղաքացւոց աստղաբաշխութիւն և եռանկիւնաչափութիւն սովրեցնելու։

Իսկ արհեստական ուղղութեան գործը յանձնված է այժմ նորահաստատ «Տնտեսագիտական միութիւն հայոց» անուն մի ընկերութեան, որ Ներսէս Պատրիարքի նախագահութեան տակ կազմվեցաւ «Մշակի» և պ. Նիկողոսեանի յօդուածներէն ցնցուած։ Այս ընկերութիւնը պիտի հոգայ Հայաստանի տնտեսական կացութիւնը, մինչդեռ Միացեալը լոկ կրթականին վրայ պիտի ամփոփէ իւր ոյժերը։ Ուրեմն այս երկու ընկերութիւնք արժանի են վայելել այսուհետև ամբողջ ազգին համակրանքը և աջակցութիւնը, մանաւանդ որ «Միացեալ ընկերութեանց» արդի վարչութիւնը անշահախնդիր անձերու յանձնված լինելով, հաշւի մասին ոև է կասկած չը կայ և հաշիւները կանոնաւորապէս չորս ամիս մի անգամ պիտի հրատարակուին, Նախորդ վարչութեան հաշիւներու քննութենէն յետոյ։

Խնդրելով որ «Մշակի» անկողմնակալ ընթերցողաց ներկայացունէք «Միացեալ ընկերութեանց» արդի վիճակի այս մխիթարիչ պատկերն, ի հերքումն «Մեղուի» ստախօս թղթակիցներուն, կաղաչեմ, մեծապատիւ խմբագրապետ, որ ընդունիք խորին յարգանացս հաւաստիքը։

Ա. Բ. Գ.

ԱՐՏԱՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—

—Հոկտեմբերի 18-ին գերմանական պահպանողականները տօնեցին Լէյպցիգի մօտ եղած պատերազմի 68 ամեակը։ Այդ առիթով «National Zeitung» լրագիրը նկատում է։ «Հարց է ծագում, արդեօք ինչ օգուտ քաղեցին պահպանողականները այդ պատերազմի հետևանքներից Գերմանիայի ազատութեան համար։ 1813 թուականի հոկտեմբերի 13-ից յետոյ այդ պատերազմի գլխաւոր առաջնորդները հեռացրած էին գործերից։ Գարդենբերգ զրկվեցաւ իր ազդեցութենից, Վիլհելմ Հումբոլդ ստիպված էր հրաժարական տալ, ֆելդմարշալ Գնէյզենաուն և անկախութեան համար ոգևորութեամբ կռուողները հալածանքների ենթարկվեցան, մարմնամարզական կլուբները ծածկվեցան։ Հարիւրաւոր կեանք փըչացաւ երիտասարդներին, որոնց միակ յանցանքը ազգասիրական երգերի երգելն էր, մի բանտից միւս բանտն էին թրևում։ Վիլհելմ III պահպանողականների ազդեցութեան տակ չը կատարեց իր խոստումը պետական գործիչներին գումարելու մասին։ Հրատարակվեցան յայտնի հրամանները համալսարանների և մամուլի դէմ։ Դա առաջին և վերջին յետադիմութիւնը չէր Գերմանիայի մէջ, բայց նա ամենաանգութ և երկարատև էր։ Տարաբաղդաբար այդպիսի գործերը շուտով են մոռացվում հետևեալ սերունդներից»։

—Պրոֆէսոր Մօմզէն իր ընտրողներին գրած մի նամակով սաստիկ քննադատում է կառավարութեան այժմեան գործունէութիւնը։ Նա ասում է, որ այդ գործունէութիւնը ուղղված է րայխստագի, կուսակցութիւնների համայնքների և պաշտօնական անձանց դէմ։ Նամակի հեղինակը ցաւակցութիւն է յայտնում, որ գերմանական ազգը ստիպված է պաշտպանել իր գոյութիւնը այն մարդու դէմ, որ նրա ազատողը և մինչև անգամ «ստեղծողն» է եղել։

«ՄՇԱԿԻ» ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵՆԻՑ

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 20 հոկտեմբերի։ Պետական բանկի 5% տոմսակը առաջին շրջանի արժէ 95 ր. 25 կ., երկրորդ 92 ր. 25 կ., երրորդ 93 ր. 50 կ., չորրորդ 91 ր. 87 կ., ներքին առաջին 5% փոխառութեան տոմսակը արժէ 221 ր. 50 կ., երկրորդ 215 ր., արևելեան առաջին փոխառութեան տոմսակը արժէ 90 ր., երկրորդ 90 ր. 12 կ., երրորդ 90 ր. 12 կ., ոսկի 7 ր. 66 կ.։ Ռուսաց 1 ր. Լօնդօնի վրա արժէ 25,81 պէնս, ռուսաց 100 ր. Համբուրգի վրա արժէ 220 մարկ 25 պֆ., Փարիզի վրա արժէ 272 ֆրանկ 25 սանտիմ։ Բօրսայի տրամադրութիւնը ամուր է։

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 20 հոկտեմբերի։ Հոկտեմբերի 17-ին տեղի ունեցաւ բանւորների համար պետական գանձարաններ կազմակերպող յանձնաժողովի առաջին նիստը։ Սոլսկի նախագահը յայտնեց իր համակրութիւնը այնպիսի կազմակերպութեան, որ միջոց կը տայ աշխատողներին, որոնք կը կամենան մի քանի տարվայ համար թոշակ ստանալ, կամաւոր կերպով մասնակցել գանձարաններին։ Պարտադիր օգնութեան հետ միասին, թոյլ է տրվում և բարեգործութիւնը յօգուտ գանձարանների։ „Порядокъ" հաղորդում է որ նահանգական իգական ինստիտուտներին թոյլ է տուած ունենալ երթևեկ աշակերտուհիներ։

Խմբագիր—հրատարակող ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ